

ARCHITECTENSELECTIE

als instrument voor gemeentelijk architectuurbeleid

Het platform Architectuur Lokaal is op 29 april jl. bijeen geweest om zich met de participerende organisaties te beraden op het thema *architectenkeuze* als mogelijk instrument voor (gemeentelijke) opdrachtgevers bij de ontwikkeling van architectuurbeleid. Hierbij werden ook vertegenwoordigers uitgenodigd van instellingen, betrokken bij het onderwerp, en externe gespreksleiders.

De discussie is gevoerd aan de hand van drie thema's en werd afgesloten met een plenaire discussie olv P. Zelissen.

De thema's waren:

1. Architectenselectie, olv Tj. Dijkstra;
2. Voorliggende planvorming, olv Y. Gietema;
3. Bestuurlijke mogelijkheden, olv H.S. Yap.

Bij de discussie is behalve een opgave van discussiepunten door de deelnemers, door VROM een voorstel voor het instellen van zogenoemde *lokale rijksbouwmeesters* ter tafel gelegd.

Architectenselectie

Gesprekspunten, samengevat door Dijkstra:

1. De aard van de opdracht kan van belang zijn bij de architectenkeuze. Bij *openbare opdrachten* kunnen bestuurlijke, culturele en technische aspecten worden onderscheiden. In de *particuliere sector* kunnen opdrachten die betrekking hebben op de openbare ruimte (dus met publieke betekenis) en particuliere projecten (met weinig publieke betekenis) worden onderscheiden.
2. Als criteria voor de keuze worden aan de orde gesteld:
 - in hoeverre is sprake van continuïteit/inpassing in stedelijke context;
 - de deskundigheid van de architect;
 - de culturele aspecten van architectenkeuze;
 - de vraag in hoeverre de 'degelijkheid' van de architect als criterium geldt (technisch en in de procesgang).
3. Als methodes voor de keuze worden aan de orde gesteld:
 - beschikbare deskundigheid, beschikbare informatie- en documentatie;
 - welk proces wordt gevolgd bij het inwinnen van deskundigheid?
4. Als partijen, die een rol spelen bij architectenkeuze kan een onderscheid worden gemaakt tussen
 - overheid en particulieren;
 - binnen de overheid kunnen rijk en gemeente worden onderscheiden;
 - binnen de gemeente kan bouwen voor zichzelf of voor particulieren worden onderscheiden;
 - de particulieren bouwen ofwel voor de markt, ofwel met prive- of zakelijk belang.

De eerste ronde

ad. 1: de opgave: openbaar of particulier

BNS:

Er is een onderscheid tussen een architectonisch en een stedenbouwkundig produkt, zowel in fasering als op onderdelen. Stedenbouw is een interactief afwegingsproject. Met het produkt wordt verder gewerkt door de architect. De keuze voor een stedenbouwkundige zou anders geprofileerd moeten worden dan die van een architect. Ter toelichting: een stedenbouwkundig produkt mondt uit in een bestemmingsplan. Vervolgens worden beslissingen op detailniveau voor een groot deel bepaald door ambtenaren, dwz. niet-ontwerpers. Van belang is hoe ver de invloed van de stedenbouwkundige over de grens van het bestemmingsplan nog kan reiken, ook als inspiratie voor het groen, de civiele diensten etc. Het heeft eigenlijk te maken met rolverdeling. De verhouding van stedenbouwkundigen met landschapsarchitecten loopt, minder dan met architecten, voornamelijk via grondzaken.

Archiprix:

Het specifiek oplossen van een specifiek probleem op een specifieke plek is altijd de verantwoordelijkheid van de gemeente. Die moet uitdrukkelijk beleid voeren met betrekking tot alle opgaven. Degene die het probleem oplost is de architect.

NVTL:

De gemeente zou alle soorten van planvorming in de hand moeten houden. De gemeente moet voldoende deskundigheid bezitten om de discussie met andere partijen aan te kunnen gaan.

BNA:

De belangrijkste voorwaarde voor het proces is dat de gemeente moet weten wat ze wil. Dan kan ze ook van de dwang van de gemeenteraad af. De vraag is waarom de gemeente niet alles herkent wat voorhanden is, zoals bijvoorbeeld Q?

FW:

De keuze-scheiding van de BNS wekt verbazing: de stedenbouwkundige zou betrokken moeten zijn tot en met de kleur van de lichtmasten.

Wel is een probleem dat een goede architect die een opdracht heeft aanvaard, die opdracht moet kunnen weigeren wanneer de randvoorwaarden niet goed zijn.

VNG:

Vanuit de culturele invalshoek zijn twee lijnen te onderscheiden in de rol van de overheid: de eerste is dat de regiefunctie moet worden versterkt, de kernfunctie moet stevig verankerd worden. Het eerste aangrijpingspunt daarvoor is de stedenbouw; er had eigenlijk een Nota Stedenbouwbeleid moeten zijn voordat er een Nota Architectuurbeleid kwam. De rol van de stedenbouwkundige discipline zou verder moeten reiken.

Conclusie Dijkstra:

Uit alle reacties wordt een continue kwaliteitsbevordering van stedenbouw naar architectuur geproefd. Er had eerst een Nota Stedenbouw moeten zijn, was de meest extreme formulering. Niemand heeft het omgekeerde geconstateerd, dus daarover stemt men overeen. Er kan nog wel verder worden gesproken over soorten stedenbouw in relatie tot het karakter van de opgave.

ad. 2: selectiecriteria

SfA:

Vooraf in kleinere gemeenten, wordt gehecht aan het aantrekken van 'grote namen'. Het is wellicht afhankelijk van de situatie of opdrachtgevers de voorkeur geven aan het werken met architectenlijstjes of met onbekendere/jongere architecten.

Archiprix:

De opdrachtgever moet gericht kiezen en lijstjes zijn restrictief. Ook jongere architecten moeten een kans krijgen.

BNA:

Lijstjes zijn verwerpelijk, zij impliceren (onterecht) dat het om maatwerk zou gaan.

NVTL:

Algemene criteria stellen is lastig: ze zijn per project anders. De vraag moet adequaat geanalyseerd worden. Wanneer de gemeente dat kan, is het zoeken naar de partner eenvoudig en zal tot de juiste criteria leiden.

FW:

Er is niets tegen lijstjes, wanneer duidelijk is waarom de genoemde architecten erop staan. Wat lijstjes en criteria betreft moet wel gewaakt worden voor het Johan Cruijff (Herzberger)-syndroom: sommigen kunnen alle partijen aan zich binden. Het is voor velen een moeilijke opgave daarom een goede architect te vinden.

Conclusie Dijkstra:

Criteria zijn afhankelijk van aard en doelstellingen van de opgave. Het is aan architecten om te interpreteren en zelfs om te weigeren. Maar er gaat iets aan vooraf, voordat de architect er is.

Iedereen heeft problemen met het te makkelijk inschakelen van een architect, of het nu om beunhazen, huisarchitecten of grote namen gaat. Gepleit wordt voor zorgvuldigheid en betrokkenheid.

ad. 3: methodes

VROM:

Gemeenten zijn ook betrokken bij grootschalige gebiedsontwikkeling. Er bestaat een groot gebrek aan inzicht in het architectenaanbod. Ook zit de gemeente vaak vast aan de plaatselijke architectenstand en is er een gebrek aan ideeën. Als indirecte mogelijkheid tot beïnvloeding kan de gemeente bijv. het beeldkwaliteitplan inzetten.

VNG:

Het idee van de lokale rijksbouwmeester lijkt de VNG een goed idee, te vergelijken met het praktijkburo Beeldende Kunst opdrachten (Mondriaan stichting).

Archiprix:

Er zijn twee instrumenten: (1) het bekend maken van en het informeren over de deskundigheid van de architecten; (2) de gemeente zou alles moeten inzetten om de juiste architect op de juiste plek te krijgen. Naast inhoudelijke (stedebouwkundige) begeleiding moeten ook financiële instrumenten worden ingezet. Dit gebeurt bijvoorbeeld al bij de monumenten.

NVTL:

Inwinnen van deskundigheid is een probleem. Wezenlijk is dat de opdrachtgever de structuren (financieel, ruimtelijk en bestuurlijk) en randvoorwaarden in de hand houdt.

BNA:

Een lokale rijksbouwmeester biedt onvoldoende soelaas: dat brengt het gevaar mee dat de gemeente daarmee klaar zou zijn. Het voorstel van de Raad voor de Kunst voor de instelling van een rijkskunstmeester heeft het enkele jaren geleden overigens niet gehaald door gemis aan politiek draagvlak.

FW:

Het inwinnen van deskundigheid is evident, anders gaat alles mis in dit land. Het is een belangrijk punt en de gemeente moet daarop invloed uitoefenen.

Conclusie Dijkstra:

De openbare ruimte is weer een verantwoordelijkheid.

ad. 4: onderscheid in opdrachtgevers

BNS:

De rol van de stedebouwkundige is altijd een probleem wanneer de gemeente geen opdrachtgever is.

NVTL:

Het is altijd een probleem van de landschapsarchitectuur, met wie men als opdrachtgever te maken heeft.

FW:

Onafhankelijkheid en betrokkenheid bij de relatie met de particuliere markt. Bezieling, anders heb je niets aan de marktpartijen.

Conclusie Dijkstra:

Kennis van de markt is nogal instrumenteel.

De tweede ronde

Dijkstra wil het eerste item uitdiepen en koppelen aan het derde: in hoeverre heeft de gemeente als algemeen behoedster een taak in het behoeden van de kwaliteit van de openbare ruimte, en in hoeverre speelt de architectenkeuze daarbij een rol?

FW:

De gemeente heeft een ambtelijke en een politieke macht. In de ambtelijke cultuur heb je te maken met subjectieve meningen. Evident is de betrokkenheid van de stedenbouwkundige. Belangrijke invloed komt vanuit de gemeenteraad. Als de gemeente een goede architectenkeuze wil doen moet ze weten waarom ze een huwelijk aangaat met die architect. Waarom zou een particuliere opdrachtgever een architect betrekken? Dat hangt af van wie de grond heeft. Als de gemeente de grond bezit dan is het uitgeven een publiekrechtelijke verantwoordelijkheid. Het culturele aspect speelt dan mee. Als de gemeente de grond niet heeft legt ze haar ziel vast. Het gaat hier om gemeenschapsbelang. De gemeente is uiteindelijk degene die de bouwvergunning afgeeft.

VNG:

In dit gezelschap bestaat nauwelijks verschil van mening over legitimatie van de gemeente als zij niet de opdrachtgever is. De vraag is hoe je de gemeente kunt dwingen.

BNS:

Er zou continuïteit, geen scheiding maar overlap moeten zijn tussen de stedenbouwkundige en de architect. In bestemmingsplan-vormen voegen we steeds meer beeldkwaliteitplannen toe. Dat biedt condities voor stedenbouwkundige/ruimtelijke opzet: oriëntatiepunten etc.

In de hoofdvorm van het plan wordt iets meegegeven aan de architectenkeuze. Als de opdrachtgever niet wil heb je uiteindelijk alleen nog de welstand. Het BKP kan dan dienen als toetsingscriterium.

Conclusie Dijkstra:

Er is soms sprake van een spanningsveld tussen een gemotiveerde gemeente en een ongemotiveerde particuliere projectontwikkelaar. Wat kan de gemeente dan doen?

FW:

Dat is een uitermate belangrijke vraag. Als het economisch belangrijk is en je wilt Sony, dan zijn de bedjes gespreid (stadions etc. gaan buiten de gemeente om). Dat is een probleem dat te vaak wordt stilgehouden. Men wil het per se. Dat is een andere situatie met het licht op groen.

Dijkstra:

De ingang is: de gemeente wil juist wel invloed op de kwaliteit van de gebouwde ruimte.

VROM:

Het probleem is dat er vaak sprake is van concurrerende beleidsdelstellingen.

Dijkstra:

Wat zijn toetsingsmiddelen?

VROM:

Hoe belangrijk vind de gemeente dat? je zou een sterke wethouder moeten hebben.

Dijkstra:

Zou moeten. Dat hoort bij de conclusies. Ik wil nu kijken naar de instrumenten.

Archiprix:

Formele toets van het produkt. In hoeverre kun je kwaliteit belonen/

FW:

De gemeente heeft geen instrument tenzij ze de grond heeft.

BNS:

Een verantwoord werkende gemeente: legitiem: zelf kiezen

Archiprix:

Er moet openheid zijn voor onvermoede kwaliteit, er moeten geen bureaucratische limieten worden gesteld. Ook voor uniciteit en creativiteit moet ruimte zijn

Conclusies Dijkstra:

- a. Relatie stedenbouwkundige - architect
- b. De overheid heeft een specifieke taak bij de bewaking van de kwaliteit van de openbare ruimte. Ze moet daarbij stuurmiddelen gebruiken. Het gaat nu niet om de gemeente zelf als

opdrachtgever, maar om de invloed die de gemeente moet willen uitoefenen als ze zelf geen opdrachtgever is. Welke middelen zijn er dan? Dat moet je wel bekijken in de taakstelling: toetsing aan stedenbouwkundige uitgangspunten, en toetsing aan de welstandsvoorwaarden. En: je kunt voorwaarden aan de gronduitgiften verbinden.

De derde ronde

Dijkstra:

Ter discussie is nu: hoe kun je de taken van de gemeente lieëren, en welke middelen zijn er om invloed op de architectenselectie positief te laten verlopen?

FW:

Gronduitgifte door de gemeente. Ze vindt het moeilijk om in het contract op te nemen dat architectenkeuze erin moet. En: als men halverwege van een architect af wil, hoe doe je dat dan? Met regels kom je er niet.

Dijkstra:

Als de opdrachtgever geen invloed van de gemeente wenst, welke middelen heeft de gemeente dan om invloed af te dwingen?

BNA:

Er moet een draagvlak zijn. We gaan uit van casuïstiek maar er zit nog veel tussen. Weten de gemeenten voldoende wat ze willen?

Arch Lok:

Uit de enquête spreken vooral ambities.

Dijkstra:

Wie toetst in de ambtelijke structuur, met betrekking tot de invulling? Wat is de status van die plannen?

FW:

Van belang is dat er een particuliere architect bij zit om een toelichting te geven.

Dijkstra:

En als die architect andere prioriteiten heeft?

VROM:

Dan toetst de welstand.

Dijkstra:

Het middel van 'toetsing van de planvorming' is altijd te laat.

VROM:

Het begint met toetsing van het BKP in de Raad

Dijkstra:

Dat is het kader. Toetsing eerder inzetten?

BNA:

De welstand toetst niet aan ambities maar aan redelijke eisen.

FW:

Dat volstaat niet. Welstand kan niet sturen. Je komt niet tot welstandsbeleid

Conclusie Dijkstra:

Intenties van de gemeenten kunnen worden ingebouwd wanneer toetsing door de welstand eerder wordt ingebouwd.

Maar nu, de architect is gekozen. 80% is de architectenkeuze. Als die goed is, en de architect heeft de opdracht aanvaard, wat dan?

FW:
Accoord met 75/85%

Dijkstra:
Hoe kan de gemeente architectenselectie zodanig beïnvloeden dat het smeerolie-effect van Thijs wordt bereikt?

FW:
Leunt nog steeds op het scenario van de bouwverordening: (1) onafhankelijke advisering door de welstand en (2) politiek gekozen adviseurs.
Een goede keuze moet je afdwingen.

Conclusies Dijkstra:
Er zijn drie instrumenten en adviezen in te brengen:

1. welstandsbeleid
2. stedenbouwkundig plan
3. onafhankelijke instelling (vgl Praktijkburo of Architectuur Lokaal)

Vraag: welke sancties zijn er?

BNS:
4. Continuïteit beleid

Dijkstra:
Dus de stedenbouwkundige doet ook de architectonische begeleiding?

FW:
De essentie is dat bestuursadviseurs ingebed moeten zijn.

BNA:
Het draagvlak is van belang. Daarom moet je geen lokale rijksbouwmeester inzetten.

Dijkstra:
We formuleren nu dus een taak. Is een ander model voor nr. 3 supervisie? (nr. 1 was: welstand achteruit inzetten; nr. 2 was: stedenbouw vooruit schuiven). Hoe verhoudt welstand zich tot supervisie?

Archiprix:
Is er voor om gemeenten het bouwproces te laten begeleiden. De gemeenten zijn wel opdrachtgever voor de openbare ruimte. Je kunt de welstand 2x inschakelen: na het schetsontwerp en later weer.

BNA:
Er zit een knoop in. Je grijpt nu in een privaatrechtelijke situatie in.

Archiprix:
Maar zo kan de welstand constateren of een plan past.

BNS:
De welstand kan pas worden betrokken als het

Lijst van deelnemers aan het beraad:

Gespreksleiders:	prof.ir. Tj. Dijkstra drs. Y. Gietema ir. H.S. Yap
Archiprix: Arch. Lokaal:	ir. H. van der Veen dr. P.G.J. Zelissen C.M. Jansen drs. J. van Campen drs. K. de Graaf
BNA:	drs. H. Biemans mr. A. Evers drs. J.A. van Rijn mr. D. van der Veer
BNS:	M. Bom ir. P. van Gaalen ir. J. Vogelij
FW:	ir. C. van Esch ir. M.F. Asselbergs W. Havik ir. R. Steenaart
NAi: NIROV: NVTL:	A.H. Idsinga drs. J.J. Modder ir. R. van der Ham ir. H. Post ir. A. Marcelis
RMZ: SBA: SfA:	ir. P. van Dun mr. J. Groeneveld dr. ir. N. de Vreeze A.W. Ploeger
VNG:	mr. R. Stiekema drs. T. Strijers drs. C. Wijn
VROM:	mr. G. Enning ir. W. de Visser
WVC:	drs. M. van Heck